

ЕВОЛЮЦІЯ ПАРКУ БРОНЕТЕХНІКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІДСІЧІ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ (2014 – 2021)

У статті досліджено стан та розвиток бронетехнічного озброєння Національної гвардії України в період проведення Антитерористичної операції (АТО) та операції Об'єднаних сил (ООС) як першого етапу збройної протидії російській агресії на Сході України. Зазначено, що з початком активної фази бойових дій підрозділи НГУ, нарівні з іншими складовими сектору безпеки і оборони, були змушені адаптуватися до умов війни, не маючи достатньої кількості бронетехніки. У відповідь на ці виклики у частинах оперативного призначення були створені нові підрозділи, зокрема танкові, протитанкові, артилерійські та підрозділи ППО. Особливу увагу приділено процесу прискореного доозброєння, зокрема закупівлям вітчизняної бронетехніки. Водночас проаналізовано тенденції до використання броньованих автомобілів класу MRAP у міжнародному контексті та окреслено виклики, які постали перед українським оборонним комплексом у цих умовах.

Ключові слова: Національна гвардія України, російсько-Українська війна, спеціалізовані броньовані автомобілі, бронетехніка НГУ, Антитерористична операція, операція Об'єднаних сил.

Постановка проблеми та її актуальність. Розгортання бойових дій на Сході нашої держави у 2014 р. стимулювало розвиток у оновленні технічного забезпечення засобів сектору Сил оборони України, зокрема і підрозділів Національної гвардії України (далі – НГУ). Відповіддю на нові виклики стало насичення військових підрозділів сучасними зразками стрілецької зброї, артилерійських систем і бронетехніки. Значного розширення зазнав парк броньованих автомобілів, що дозволило підвищити мобільність і сприяти безпечному перевезенню особового складу під час виконання завдань за призначенням.

Метою статті є дослідження деяких зразків парку бронетехніки НГУ у період з 2014 р. до початку широкомасштабного вторгнення 2022 р. – від початкової мобілізації наявних машин до укомплектування бронетанковою технікою відродженої після Революції Гідності Нацгвардії для виконання ряду бойових завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою розвитку і переоснащення парку бронетехніки в НГУ зацікавлене

Павлік Марина Валеріївна, ад'юнкт науково-організаційного відділу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© Павлік М. В., 2025

невелике коло науковців. Одним із небагатьох науковців, сфера зацікавлень якого стосується бронетехніки НГУ, є А. Харук. Його праці вирізняються комплексним підходом до аналізу окремих зразків броньованої техніки, поєднанням техніко-конструкторських характеристик із висвітленням результатів практичних випробувань та умов бойового застосування. Наукові праці дослідника становлять важливе джерело для реконструкції еволюції парку бронетехніки НГУ (Харук, 2022), (Харук, 2023).

Питання характеристик та стану військової автомобільної техніки України до початку широкомасштабного вторгнення 2022 р. висвітлено у статті В. Кохана, де визначено відсоток укомплектування та умови її експлуатації. Проте питання якісного та кількісного складу бронетехніки в структурах НГУ залишилось поза його дослідженням, а загальний огляд цієї теми зосереджується на бронетанковому парку Збройних Сил України станом до початку широкомасштабного вторгнення рф, який переважно складався з бойових машин радянського виробництва (до 80%), а також із сучасних вітчизняних зразків, що надійшла від Збройних Сил США (20%) (Кохан, 2022: 6).

Аналізувалось застосування нових зразків бойових броньованих машин для ефективної боротьби з нерегулярними військовими формуваннями і терористичними угрупованнями, на озброєнні яких в основному знаходиться легка та важка стрілецька зброя, з партизанським методом ведення боротьби, основою якого є засідки з широким застосуванням мін і фугасів (відповідно до нових форм і методів ведення збройної боротьби на озброєнні сухопутних військ багатьох армій світу з'явився новий клас бойових броньованих машин – броньовані автомобілі) (Будяну, 2015: 16).

На окрему вагу заслуговує наукова стаття Р. Кайдалова (зі співавторами), в якій розглянуто спеціалізовані броньовані машини сімейств «Козак», «Барс», «Варта» та КрАЗ та інших, у якій науковці дійшли висновку про те, що «Козак-2», «Варта» мають дещо менші показники прохідності по заболочених ділянках. Такі висновки були зроблені під час відомчих випробувань, які підтвердили їхню відповідність заявленим параметрам технічних завдань. Крім того, науковці приходять до висновку, що недоліком ряду автомобілів є різна агрегатна база, що суттєво погіршує показники взаємозамінності й уніфікації військової колісної техніки, що у майбутньому може спричинити значні проблеми для своєчасного і якісного

проведення технічного обслуговування, ремонту, модернізації машин в умовах їх експлуатації (*Кайдалов та ін., 2021: 53*).

У цілому історіографія питання насичення підрозділів НГУ бронетехнікою у 2014 – 2022 рр. має фрагментований та описовий характер, що зумовлено відсутністю рецензованих наукових праць, присвячених цій проблематиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спалах воєнного протистояння на Сході України у 2014 р. продемонстрував, що ніша спеціалізованих броньованих автомобілів у Збройних Силах України та інших силових структурах залишилась практично не заповненою. Попри те, що броньована техніка загалом займає важливе місце в технічному оснащенні армій провідних країн світу, у секторі оборони України спостерігалась наявність дефіциту саме у мобільних та легкоброньованих зразків та проявилась в умовах гібридного характеру бойових дій. Особливо чітко це простежувалось у перші три місяці проведення Антитерористичної операції, коли була відсутня стабільна лінія фронту. Саме тоді українські підрозділи почали здійснювати маневрені дії разом з рейдовими операціями з метою витіснення противника з тимчасово зайнятих населених пунктів. Загрозою також стали диверсійно-розвідувальні групи противника, які вимагали від захисників України високої мобільності та швидкості реагування, що і обумовило необхідність термінового постачання для українських підрозділів зразків броньованих автомобілів.

У 2014 р., під час реорганізації Внутрішніх військ МВС України в НГУ, новостворене формування отримало на озброєння частину бронетехніки, що перебувала на озброєнні Внутрішніх військ. Це включало бронетранспортери БТР-60, БТР-70, БТР-80, БРДМ-2. Проте технічний стан цієї техніки був незадовільним та вимагав суттєвого оновлення та модернізації парку бронетехніки. Упродовж проведення Антитерористичної операції (з 2018 р. – операції Об'єднаних сил) бійці НГУ опинилися в центрі збройного протистояння, що призвело до суттєвих змін у структурі та технічному забезпеченні, зокрема щодо оновлення та модернізації парку бронетехніки. Одним із найкритичніших напрямів стала потреба у сучасній бронетехніці, здатній забезпечити не лише швидке перекидання військ, а й високий рівень захищеності від підривів та високу вогневу міць.

Досвід, набутий державою у протидії зовнішній агресії російської федерації, продемонстрував, що суттєві втрати особового

складу виникали не лише під час прямих бойових зіткнень, але й у результаті дій противника із засідок та вогневих нальотів. Наслідками застосування важкої бронетехніки, зокрема танків, бойових машин піхоти і бронетранспортерів, стає мала ефективність бойової роботи, насамперед через обмежену мобільність, значну вартість експлуатації та недостатню маневреність до ведення активних дій на урбанізованій місцевості.

З урахуванням цих факторів та з метою забезпечення підвищеної оперативності, мобільності й базового рівня захищеності особового складу у 2014 р. було ініційовано процес закупівлі сучасних спеціалізованих броньованих автомобілів (СБА) виробництва Кременчуцького автомобільного заводу – зокрема моделей Spartan та Cougar. Зазначені зразки стали реакцією на нові вимоги до військової мобільності та тактики дій у зоні бойових зіткнень низької інтенсивності (*У розпорядження Нацгвардії...*, 2014).

3 ІІ кварталу 2014 р. для забезпечення виконання завдань, покладених на підрозділи НГУ під час проведення АТО, припинення групових порушень громадського порядку, проведення спеціальних операцій з ліквідації масових заворушень, розшуку і затримання озброєних злочинців, організовано закупівлю броньованих автомобілів Spartan у кількості 27 одиниць та Cougar у кількості 23 одиниці (*Інформаційне видання НГУ «Історичний дайджест Національної гвардії України 2014 – 2016»*, 2017: 45 – 48). 22 липня 2014 р. було презентовано першу демонстраційну модель на виробництві у місті Кременчук. Закупівля Spartan розпочалась на початку серпня поточного року. Офіційно перші 10 зразків було передано до підрозділів НГУ 22 жовтня 2014 р. Згодом, вже у лютому 2015 р., 6 одиниць цієї моделі отримав окремий загін спеціального призначення «Азов». Водночас на початку серпня 2014 р. надійшла партія з бронемашин Cougar. Дев'ять з них були продемонстровані у військовому параді з нагоди 23-ї річниці Незалежності України після чого були скеровані для відбиття агресії РФ до зони Антитерористичної операції.

Обидва автомобілі належать до категорії легкоброньованих транспортних засобів із підвищеним рівнем захисту, однак мають відмінності у технічних характеристиках та сфері застосування. Зокрема, Cougar базується на шасі Toyota Land Cruiser та характеризується високою мобільністю і придатністю до виконання в умовах міської забудови, тоді як Spartan створений на базі

Ford F550 та має посилене балістичне бронювання (до рівня STANAG 4569 Level 2) і забезпечує захищеність особового складу в умовах прямого бойового зіткнення з противником. Важливим компонентом також є спеціальний захист днища, що в матеріалах ЗМІ засвідчив свою ключову роль у збереженні життя екіпажу (броньовик «СПАРТАН» від КРАЗ, який врятував 10 нацгвардійців..., 2020). Значною перевагою є можливість комплектування різноманітними бойовими модулями, що робить їх універсальними платформами в умовах динамічних бойових дій.

Незабаром до вже наявних бронеавтомобілів додалися спеціалізовані броньовані автомобілі (далі – СБА) «Козак-2» і «Козак-5» від навчально-виробничого об'єднання «Практика» та «Варта» і «Новатор» від ТОВ «Українська бронетехніка».

Зазначимо, що після заснування у 1993 р. первинним напрямом діяльності нво «практика» було виготовлення інкасаторських автомобілів. У 1998 р. фірма опанувала вміння у галузі бронювання транспортних засобів для осіб з підвищеним рівнем безпеки. Першу власну модель броньованого автомобіля підприємство випустило у 2009 р. під назвою срм-1 «козак». Недоліком цієї конструкції вважався не високий рівень броньованого захисту (товщина броні становила лише 5 мм, броньованого скла у вікнах – 56 мм), тому у вказаній комплектації модель не отримала широкого визнання серед військовослужбовців.

Проте з початком проведення Антитерористичної операції у 2014 році компанія запровадила серійне виробництво броньованої техніки. 2 вересня 2014 р. прототип демонстрували на полігоні Національної гвардії в Нових Петрівцях на Київщині, а 24 – 27 вересня – в Києві, на виставці «Зброя та безпека – 2014». У середині 2015 р. дослідні зразки СБА сімейства «Козак», «Козак-001», «Козак-2» і «Козак-3» були виготовлені і постачались до Національної гвардії України (як *створювався «Козак-2М1»*..., 2020).

У березні 2015 р. було продемонстровано два нових екземпляри броньованого автомобіля на шасі Iveco Eurocargo – «Козак-2» на полігоні у Нових Петрівцях. У тому ж році зафіксоване перше бойове застосування «Козака» в АТО. Він відзначався суттєво допрацьованим кузовом, шестициліндровим дизельним двигуном Iveco Tector потужністю 279 к.с., з незалежною передньою пружинною підвіскою та залежною задньою ресорною підвіскою. Броньований корпус зварений з аркушів сталі MILUX

(фінського виробництва). Для екіпажу і десанту встановлені італійські протитравматичні сидіння з п'ятиточковими ременями безпеки, а також протимінним і протикульовим захистом, випробуваним за стандартом STANAG 4569. Автомобіль отримав озброєння у вигляді кулемета НСВТ-12,7, встановленого у відкритій башті типу «корона» (Харук, 2023а).

На підставі наказу Міністерства внутрішніх справ № 718 від 27 липня 2016 р. «Козак-001» на підставі наказу МВС № 718 від 27 липня 2016 р. «Козак-2» був офіційно взятий на озброєння Національної гвардії України з позначенням СБА «Козак-001». Зокрема, у січні – лютому поточного року цей зразок техніки зазнав випробувань під час відомчих випробувань, які були проведені на базі навчального центру НГУ, дислокованого в селі Старе Київської області. Результати випробувань підтвердили ефективність захисту екіпажу у разі підриву міни потужністю до 6 кг тротилу. Крім того, вперше у практиці українських силових структур один із прототипів на тому самому полігоні 17 лютого пройшов перевірку на протимінну та протикульову стійкість відповідно до стандарту STANAG 4569. Під днищем автомобіля було підірвано заряд масою 6 кг тротилу, а корпус обстріляли зі стрілецького озброєння АК-74, СВД, ПКМ. Попри пошкодження, результати довели, що екіпаж зберіг життя в умовах реального бою (Харук, 2023б).

Варто зазначити, що рішення щодо прийняття на озброєння з боку Міністерства оборони було ухвалено із затримкою приблизно у шість місяців, у березні 2017 р. перші 22 бронеавтомобілі

«Козак-2» Національна гвардія замовила у червні 2015 р. – за рік до офіційного прийняття на озброєння, і навіть до завершення державних випробувань. Стає очевидним, що ці машини вже були в процесі виробництва, бо перші десять екземплярів з цієї партії замовник отримав вже на початку липня. Станом на листопад 2017 р. Національна гвардія України і Державна прикордонна служба мали в своєму арсеналі вже понад 100 таких СБА, ЗСУ на той момент отримали першу партію у складі лише 10 зразків.

У зв'язку зі специфікою виконання правоохоронних функцій, покладених на НГУ, до складу її техніки було включено зразок бронеавтомобіля, який розглядався виробниками не як армійський, а як поліцейський «Козак-5». Він вважається легким бронеавтомобілем, побудованим на шасі Ford F-550 4×4 з посиленою

підвіскою та гальмами, двигуном потужністю 440 к.с. Балістичний захист відповідає рівню ПЗСА-5 (аналог STANAG 4569 level 2) («Козак-5» від «Практики»..., 2020). У джерелах наводяться дані щодо отримання одного зразка бронеавтомобіля «Козак-5» для потреб НГУ у 2017 р. (Харук, 2023b).

У 2017 р. арсенал бронетехніки НГУ доповнює спеціально допрацьований, посилений та пристосований до експлуатації в умовах бездоріжжя спеціальний броньований автомобіль «Новатор», який був спроектований на шасі цивільної автівки Ford 550. (Анонсовано реліз цивільної версії броньовика «Новатор»..., 2019). Корпус автомобіля виготовлений зі шведської сталі Sweborg Armorg 560 HB, машина відповідає бронюванню рівня ПЗСА-4. Цей рівень передбачає бронювання за типом «Капсула», яке здатне захистити від звичайного автоматного патрона, без сталюгого наконечника. Зазвичай цей рівень передбачає заміну наявного скла на броньоване, балістичний захист радіатора, акумулятора, блока управління та паливного бака, бронювання даху автомобіля та ін. Потужність двигуна – від 330 к.с. Машина відповідає тактико-технічним вимогам до ББКМ (ТБКМ) і постачається до Міністерства оборони і Національної гвардії України. Складові машини – 50% українського виробництва, решта – іноземні. Варто зазначити, що у 2019 році СБА «Новатор» розроблявся як пропозиція на експорт, у якості транспортної платформи для дрона-камікадзе. У 2021 р. компанія «Українська бронетехніка» продемонструвала на виставці «Зброя і безпека – 2021» дві нові спеціалізовані версії свого броньованого автомобіля «Новатор». На базі бронеавтомобіля, який вже другий рік надходить до української армії, створили транспортну машину для ударного безпілотного авіакомплексу і машину вогневої підтримки з дистанційно керованим бойовим модулем (Шаповал та ін., 2021: 109).

Наступним зразком, який класифікують як спеціалізований броньований автомобіль, що знаходиться на озброєнні гвардійців, є «Варта». Бронеавтомобіль «Варта» розроблений приватною компанією «Українська бронетехніка» на базі шасі вантажного автомобіля підвищеної прохідності МАЗ-5434. Цей зразок класифікують як двовісний багатоцільовий броньований автомобіль, призначений для транспортування особового складу, озброєння та військового обладнання масою до двох тонн.

Перший демонстраційний зразок був представлений на початку грудня 2015 р. у місті Київ та наданий Міністерству

внутрішніх справ України для проведення випробувань. На початку 2016 р. СБА «Варта» пройшов цикл випробувань, за результатами яких було доопрацьовано конструкцію ходової частини. Починаючи з травня 2016 р., постачання броневих автомобілів до структур Міністерства внутрішніх справ України стало системним. Від 2017 р. СБА «Варта» є на озброєнні в Окремого загону спеціального призначення «Азов» (з 2023 р. – 12-та бригада НГУ Азов). Конструкція автомобіля дозволила створити на його базі ряд машин спеціального призначення, включно з носіями озброєння. Зокрема, у 2020 р. на базі СБА «Варта» було продемонстровано прототип 120-мм самохідного мінометного комплексу «Смерека». Крім того, на базі шасі сконструйовано самохідний протитанковий ракетний комплекс, оснащений дистанційно керованим бойовим модулем, на озброєнні у якого є 12,7-мм кулемет та чотири пускові установки ПТРК «Скіф». Конструкція СБА «Варта» втілена у класичній схемі: двигун розміщено у передній частині, відділення управління – у центральній, десантне відділення – у кормовій. Корпус автомобіля виготовлений зі зварних листів шведської бронесталі ARMOX 560. Дно виконане у V-подібній формі, що підвищує захищеність екіпажу від підриву на мінах (Харук, 2023а).

До російської окупації Кримського півострова російською федерацією БТР-3 усіх модифікацій силові відомства України розглядали тільки як експортний продукт, адже розробка цього типу на основі конструкції БТР-94 була розпочата ще з 2000-х років. Проте початок російської агресії змусив переглянути такий підхід.

Улітку 2014 р. НГУ почала отримувати БТР-3 різних модифікацій, які були замовлені Таїландом. На сьогодні відомо, що 25 червня 2014 р. від Київського бронетанкового заводу Державного концерну «Укроборонпром» відбулася передача п'яти бронетранспортерів БТР-3Е Національній гвардії України. 26 червня на базі 1-ї бригади оперативного призначення НГУ (в/ч 3027) були проведені заняття з екіпажами бронетранспортерів БТР-3Е на території навчального центру (с. Старе) (Харківська іпнологія..., 2023).

Станом на серпень 2015 р. НГУ мала 50 БТР-3, серед яких БТР-3Е1 і БТР-3К. Ще 10 БТР-3 НГУ надано 2016 р. У 2018 р. на параді, присвяченому четвертій річниці визволення Маріуполя від російських загарбників, полком спеціального призначення було продемонстровано два бронетранспортери БТР-3Е1. Крім того, на цьому ж параді із бронетехніки було продемонстровано

КрАЗ «Спартан», «Козак-2», КрАЗ «Халк», а також броньовані позашляховики Humvee та БРДМ (*Військовий парад в Маріуполі, 2018*).

БТР-3 базується на конструкції БТР-80, але відрізняється посиленою підвіскою, збільшеним внутрішнім об'ємом корпусу, наявністю системи кондиціонування повітря, силової установки західного виробництва і сучасного бойового модуля. Корпус БТР-3 виконаний із зварної конструкції зі сталевих броні, що забезпечує захист від куль стрілецького озброєння та осколків артилерійських снарядів. З лютого 2002 р. підприємство почало роботу над проектуванням більш сучасної модифікації БТР-3Е1, а вже у грудні 2008 р. компанія «Укрспецекспорт» підписала з ХКБМ договір про створення удосконаленого варіанта БТР-3Е1, призначеного для постачання до Таїланду. У новій машини було зменшено висоту, вміщувала 13 осіб (замість 9), обладнана удосконаленим бойовим модулем БМ-3М і новими засобами радіозв'язку. На БТР-3Е1 встановлено німецький дизельний двигун MTU 6R106TD21 і шестиступінчасту трансмісію Allison 3200SP. Новий баштовий модуль БМ-3М «Штурм» знаходиться на оснащенні БТР-3Е1 разом із дешевшими вузлами силової установки – дизельним двигуном УТД-30 з ежекційною системою охолодження і п'ятиступінчастою механічною коробкою передач. Разом із бельгійською компанією «Cockerill» фахівці Державного підприємства (ДП) «Укроборонсервіс» і Київського бронетанкового заводу адаптували базовий БТР-3Е1 для установки башти CSE 90LP, бельгійського виробництва, що дозволяє використовувати снаряди калібру 90 мм (стандарт НАТО). Проект також передбачає використання керованих ракет вітчизняного виробництва. Зазначений БТР було представлено в рамках Міжнародної виставки IDEX2013 на експозиції бельгійської компанії «Cockerill». (*Харук, 2022*).

Крім згаданих вище БТР-3Е1, упродовж 2014-2021 рр. Національна гвардія України поповнила свій парк бронетехніки новітніми зразками БТР вітчизняного виробництва – БТР-4Е, БТР-3М1 та БТР-3М1, БММ-4С. Особливе значення мала поява та застосування БТР-4, які спочатку були виготовлені виробником для експорту. Попри прийняття БТР-4 на озброєння ЗСУ у 2012 р. першим замовником став Ірак, у 2009 р. ця країна замовила 420 БТР-4, проте через проблеми з браком замовлених машин

було поставлено лише 88. Враховуючи обмежені можливості оперативного виробництва якісно нових машин, було прийнято рішення використати вже наявні зразки бронетранспортерів, зокрема БТР-4, які зберігались на промислових майданчиках у напівзаконсервованому стані (*Харківська іпология...*, 2023).

Далі у статті йтиме мова про «бойову версію» БТР-4, оскільки під цим терміном розуміють як БТР-4Е, так і БТР-4К, через те що машини відрізняються лише апаратурою зв'язку та командирським обладнанням, у всьому іншому БТР нічим не відрізняється від «лінійної» версії. Через відмову замовника вони були передані українським силовим структурам у 2014 році.

На початковому етапі конфлікту не йшлося про централізоване розміщення або системне формування бронетанкових підрозділів у відомстві – техніку розподіляли між окремими частинами, безпосередньо залученими до бойових дій у зоні АТО. Звідси дізнаємось також, що БТР-4 та машини на його базі застосовувались у 8-му полку оперативного призначення НГУ (в/ч 3028), 9-му полку оперативного призначення НГУ (в/ч 3029) та 45 полк оперативного призначення (в/ч 4114), 3 бригада оперативного призначення (в/ч 3017) (*Харківська іпология...*, 2023).

Без перебільшення, саме БТР-4 стали основою технічного ядра мобільних з'єднань. Слід окремо виділити активне використання силами 8-го полку оперативного призначення БТР-4 у бойових діях під час проведення АТО. Зокрема, БТР-4 цього полку були задіяні під час запеклих боїв за Лиман, Слов'янськ, Лисичанська та у ході бойових дій за стратегічну трасу Р66, а також під час операції за місто Дебальцеве – однієї із наймасштабніших та кровопролитніших битв завершального етапу АТО.

БТР-4 призначений для транспортування особового складу мотострілецьких підрозділів, у тому числі в умовах застосування противником зброї масового ураження, та їх підтримки вогнем у бою. Бойова маса становить 17,5 тон (екіпаж – 3 чол., десант – до 9 чол.). БТР-4 за компонованням в значною мірою відрізняється від бронетранспортерів, які були створені раніше, зокрема БТР-60, БТР-70, БТР-80 та БТР-ЗУ. У бронетранспортері БТР-4 відсік управління розміщений у передній частині корпусу, в той час як силовий відсік разом з двигуном розміщувався у центральній частині зліва, одразу за місцем водія, а десантний – у задній частині корпусу. Таке

компонування машини дає можливість трансформувати десантний і бойовий відсіки для створення машин різного роду підтримки (вогневої, санітарної, ремонтно-евакуаційної, командно-штабної), не змінюючи при цьому технічні рішення щодо розміщення трансмісії та силової установки (Устименко, 2014: 73).

Станом на 2020 рік у підрозділах НГУ спостерігається обмежена кількість бронетранспортерів БТР-4. У 9-му полку оперативного призначення НГУ в наявності є приблизно 5 одиниць цієї техніки. Такий висновок випливає з аналізу структури підрозділу, де в кожному батальйоні передбачено одну роту на бронетехніці, а також з урахуванням наявності щонайменше п'яти інших типів БТР (БТР-3, БТР-70, БТР-80). Це свідчить про обмежене постачання БТР-4 у цей підрозділ.

У спеціальному загоні «Азов» на озброєнні перебувало 10 бронетранспортерів БТР-4, переданих у 2021 р. Ці машини надійшли в рамках пізнішої партії, замовленої НГУ у 2017 р., і не належали до попередніх іракських контрактів. Таким чином, кількісний показник БТР-4 у «Азові» є одним із найвищих серед підрозділів НГУ.

З тривалістю активних бойових дій симетрично зростала важливість медичної допомоги та евакуації. У 2014 р. Нацгвардія отримала медико-евакуаційні автомобілі на базі ГАЗ-66 та броньовані вантажівки КраЗ-6322, які були переобладнані на підприємстві НВО «Практика». Ці машини використовувались для евакуації поранених бійців та транспортування особового складу в умовах бойових дій.

Національна гвардія України в ході війни на Донбасі в 2014 – 2015 рр. отримала новітні танки Т-64Б1М. Танк Т-64Б1М є модернізованою (під тропічні умови країни) версією Т-64Б1, створеною на замовлення Демократичної Республіки Конго в межах контракту на постачання 50 одиниць бойової техніки, укладеного з державним підприємством «Укроборонсервіс» (м. Харків) наприкінці 2013 року. Перш за все було доопрацьовано захист машини: встановлено динамічний захист типу «Ніж», додаткові відсіки для екіпажу, кондиціонер та допоміжну силову установку. На момент початку воєнної фази агресії на Сході України продовжувалось виконання контракту. Паралельно до цього підготовку проходила група конголезьких танкістів. Наприкінці літа 2014 р. керівництво Міністерства внутрішніх справ України звернуло увагу на майже готові машини і закупило

10 танків для забезпечення Національної гвардії України. Таким чином, частину експортної продукції партії було перепризначено для внутрішніх потреб. В результаті чого експортні поставки були здійснені частково – до 2016 р. 25 танків було поставлено до Конго (*Charuk, Kikawski & Kwasek, 2023*). У вересні 2014 р. завод ім. Малишева передав перші танки Т-64Б1М Національній гвардії України. Вже восени того ж року розпочався набір добровольців для підготовки танкових екіпажів. Навчання здійснювалося на базі Харківського факультету бронетанкових військ. Паралельно проходили підготовку щонайменше три групи – для 3-ї бригади ГШ, 14 ОМБр (в/ч 3017) та полку «Азов». Перше бойове застосування танків Т-64Б1М бійцями полку «Азов» відбулося у березні 2015 р. під Широкиним (*Żyrochow, 2023*).

Ще одна модифікація танка Т-64, яка була на озброєнні в НГУ, – під кодовою назвою «Краб» Т-64БВ. У травні 2016 р. розпочалися дослідно-конструкторські роботи з модернізації танка Т-64Б (Т-64БВ), які мали на меті кардинально покращити показники захисту, мобільності, здатності до ведення бою вночі та керованості машиною. Дослідження показали, що сумарна ефективність вогню «Краб» перевищує ефективність вогню Т-64БВ удень в 1,25 разів, а вночі до шести разів (*Charuk, Kikawski & Kwasek, 2023*). Відомо, що ця модифікація у лавах НГУ брала участь у боях за звільнення Слов'янська, Луганського аеропорту та низки інших населених пунктів.

Таким чином, у досліджуваний період Національна гвардія України пройшла шлях масштабної трансформації парку бронетанкової техніки. Слід зазначити, що саме закордонні контракти сприяли збереженню низки критичних підприємств оборонно-промислового комплексу, які у подальшому виконали функцію базових зразків для прискореного доозброєння та модернізації під час динамічних бойових дій. Відбулось також оперативне засвоєння методики застосування новітніх моделей бронетехніки вітчизняного виробництва, зокрема БТР-3 та БТР-4. Водночас важливо підкреслити, що початково орієнтовані на експорт, ці платформи стали основою для швидкого нарощування бойового потенціалу частин НГУ.

Починаючи з 2014 р., до підрозділів НГУ, які виконували завдання в зоні АТО, почали надходити закордонні зразки бронетехніки на цивільних шасі, а згодом українські виробники долучились до новіших розробок або придбання ліцензій на виробництво існуючих зразків бронетехніки.

Важливим моментом є те, що НГУ мала перевагу в отриманні сучасних зразків озброєння (включно з бронетехнікою) завдяки більш гнучкій системі закупівлі «за потребою» на відміну від ЗСУ. Перші зразки бронетехніки, що являли собою позашляховики, зашиті у броню, не лише збільшували рівень захищеності особового складу, що брав участь у зачистках населених пунктів, а й компенсували втрату радянської техніки у боях на Донеччині.

Загалом еволюція бронетехнічного парку НГУ у 2014 – 2021 роках не лише посилила її боєздатність на етапі гібридної фази війни, але й створила необхідний технологічний та організаційний фундамент, який став критично важливим під час відбиття повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році. Слід підкреслити, що вжиті заходи переозброєння та модернізації технічного оснащення гвардії варто розглядати як один із чинників, що забезпечив здатність Сил оборони України ефективно протидіяти агресору в умовах повномасштабної війни. Історія розвитку та розширення парку бронетехніки НГУ, зокрема і в період повномасштабного вторгнення, потребує подальшого дослідження та пошуку нових джерел.

Використані посилання

Анонсовано реліз цивільної версії броньовика «Новатор». (2019) *Design and manufacturing company «Ukrainian Armor»*. 25.11.2019 URL: <https://ukrarmor.com/uk/news-uk/anonsovano-reлиз-czivilno%D1%97-versi%D1%97-bronovika-novator/> (дата звернення: 07.07.2025).

Броньовик «Спартан» від КРАЗ, який врятував 10 нацгвардійців. (2020) *espresso.tv*. 10.06.2020. url: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-52995809> (дата звернення: 19.05.2025).

Будяну Р. (2015) Роль і місце броньованих автомобілів у сучасних збройних конфліктах. *Системи озброєння і військова техніка*. 2015. № 1 (41). С. 16 – 20.

Військовий парад у Маріуполі 16.06.2018. (2018) *Національний інформаційний портал «Тиск»*. Відео. YouTube. 17.06.2018 URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Evqodksy09e> (дата звернення: 14.05.2025).

Жирохов М. (2021) Без випробувань. Чому нацгвардійці та прикордонники отримують нову зброю швидше, ніж армії. *Dsnews.ua*. 19.10.2021 URL: https://www.dsnews.ua/ukr/politics/bez-viprobuvan-chomu-nacgvardiyci-ta-prokordonniki-otrimuyut-novu-zbroyu-shvidshe-nizh-armiyci-19102021-440089#google_vignette (дата звернення: 08.08.2025).

Кайдалов Р., Страшний І., Маренко Г., Єлістратов В., Шапко В., Дунь С. & Гребеник О. (2020) Порівняльний аналіз конструктивних і техніко-експлуатаційних показників українських броньованих машин. Міжвузівський збірник «Наукові нотатки». Луцьк, 2020, №69. 29.01.2021 URL: https://eforum.lntu.edu.ua/index.php/naukovi_notatky/article/view/463/464 (дата звернення: 30.06.2025).

«Козак-5» від «Практики» – легкий бронеавтомобіль для важких завдань. (2020) *Defense Express*. 01.04.2020. URL: https://defence-ua.com/news/kozak_5_vid_

praktiki_legkij_broneavtomobil_dlja_vazhkih_zavdan_video-437.html (дата звернення: 09.04.2025).

Кохан В. (2022) Структура розвитку та оновлення парку колісної техніки армій країн – членів НАТО і росії з 2012 по 2022 роки. *Системи озброєння і військова техніка*. 2022. № 2(70). С. 6 – 15.

Інформаційне видання Національної гвардії України «Історичний дайджест Національної гвардії України 2014-2016». (2017) Іміджево-видавничий центр Національної гвардії України, м. Київ.

У розпорядження Нацгвардії прибули броневтомобілі Спартан. (2014) «New Voice». 22.10.2014. URL: <https://nv.ua/ukraine/v-rasporjazhenie-nacgvardii-pribyli-broneavtomobili-spartan-17169.html> (дата звернення: 16.05.2025).

Устименко О. (2014). Спроможності ОПК України щодо виробництва та відновлення бронетехніки. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2014. № 2. С. 69 – 78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nivanb_2014_2_11 (дата звернення: 17.05.2025).

Харківська іпология: рахуємо скільки у нас було БТР-4. (2023). *Друкарня*. 07.12.2023 URL: <https://drukarnia.com.ua/articles/kharkivska-ipologiya-rakhuyemo-btr-4-vjFO1> (дата звернення: 7.07.2025).

Харук А. (2022) БТР-3. *Велика українська енциклопедія*. 18.05.2022. URL: <https://vue.gov.ua/БТР-3> (дата звернення: 9.05.2025).

Харук А. (2023a) «Варта». *Велика українська енциклопедія*. 30.01.2023. URL: <https://vue.gov.ua/Варта> (дата звернення: 7.07.2025).

Харук А. (2023b) Козак (броневтомобіль). *Велика українська енциклопедія*. 18.07.2023. URL: <https://vue.gov.ua/Козак> (броневтомобіль) (дата звернення: 9.05.2025).

Харук А. (2023c) Панцирні «Козаки». *Militaryni*. 07.07.2023. URL: <https://militaryni.com/uk/blogs/pantsyrni-kozaky/> (дата звернення: 27.07.2025).

Шаповал В., Радзивілов Г., Османова Р. & Сердюк П. (2021) Роль і місце сучасних броневтомобілів в українських військових формуваннях. *Вісник Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут: збірник наукових праць*. Вип. 2 (2). Київ: ВІПІ, 2021. С. 108 – 113.

Харківська іпология: рахуємо, скільки у нас було БТР-4 (2015) *Друкарня*. Проект «Армія минулого». 18.09.2015. URL: <https://drukarnia.com.ua/articles/kharkivska-ipologiya-rakhuyemo-btr-4-vjFQ1> (дата звернення: 09.07.2025).

Як створювався «Козак-2М1»: усі подробиці від розробників бойової машини. URL: https://defence.ua.com/weapon_and_tech/jak_narodzhujtsja_bojovi_mashini-1213.html (дата звернення: 30.06.2025).

Charuk A., Kikawski A. & Kwasek T. (2023) T-64. *Czołg z Ukrainy*. NTW Numer Specjalny 16. Wojna rosyjsko-ukraińska. S. 4-15.

The Military Balance. (2022) London: The International Institute for Strategic Studies, 2022. 504 p.

Żyrochow M. (2023) Ukraińskie czołgi T-64 w boju. NTW Numer Specjalny 17. Wojna rosyjsko-ukraińska. S. 58-67.

References

Anonsovano reliz tsyvilnoi versii bronovyka «Novator». (2019) Design and manufacturing company «Ukrainian Armor». 25.11.2019 URL: <https://ukrarmor.com/uk/news-uk/anonsovano-reliz-czivilno%D1%97versi%D1%97-bronovika-novator/> [accessed: 07.07.2025] (ukr.).

Bronovyk «Spartan» vid KrAZ, yakyi vriatuvav 10 Natshvardiitsiv. (2020) Espresso.TV. 10.06.2020. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-52995809> [accessed: 19.05.2025]. (ukr.).

Budianu R. (2015) Rol i mistse bronovanykh avtomobiliv u suchasnykh zbroinykh konfliktakh. Systemy ozbroiennia i viiskova tekhnika. 2015. № 1 (41). S. 16-20. (ukr.).

Viiskovy parad u Mariupoli 16.06.2018. (2018) Natsionalnyi informatsiinyi portal «Tysk». Video. YouTube. 17.06.2018 URL: <https://www.youtube.com/watch?v=EVQ ODKcy09E> [accessed: 14.05.2025]. (ukr.).

Zhyrokhov M. (2021) Bez vyprobuvan. Chomu natshvardiitsi ta prykordonnyky otrymuiut novu zbroiu shvydshe, nizh armiitsi. (2021) Dsnews.ua. 19.10.2021 URL: https://www.dsnews.ua/ukr/politics/bez-viprobuvan-chomu-nacgvardiyci-ta-prokordonniki-otrimuyut-novu-zbroyu-shvidshe-nizh-armiyci-19102021-440089#google_vignette [accessed: 08.08.2025]. (ukr.).

Kaidalov R., Strashnyi I., Marenko H., Yelistratov V., Shapko V., Dun S. & Hrebenyk O. (2020) Porivnialnyi analiz konstruktivnykh i tekhniko-eksploatatsiinykh pokaznykiv ukrainskykh bronovanykh mashyn. Mizhvuzivskyi zbirnyk «Naukovi notatky». Lutsk, 2020, №69. 29.01.2021 URL: https://eforum.lntu.edu.ua/index.php/naukovi_notatky/article/view/463/464 [accessed: 30.06.2025]. (ukr.).

«Kozak-5» vid «Praktyky» - lehkyy broneavtomobil dlia vazhkykh zavdan. (2020) Defense Express. 01.04.2020. URL: https://defence-ua.com/news/kozak_5_vid_praktiki_legkij_broneavtomobil_dlja_vazhkih_zavdan_video-437.html [accessed: 09.04.2025]. (ukr.).

Kokhan V. (2022) Struktura rozvytku ta onovlennia parku kolisnoi tekhniky armii krain-chleniv NATO i Rosii z 2012 po 2022 roky. Systemy ozbroiennia i viiskova tekhnika. 2022. № 2(70). S. 6-15. (ukr.).

Informatsiine vydannia Natsionalnoi hvardii Ukrainy «Istorychnyi daidzhest Natsionalnoi hvardii Ukrainy 2014-2016». (2017) Imidzhevo-vydavnychy tseentr Natsionalnoi hvardii Ukrainy, Kyiv. (ukr.).

U rozporiadzhennia Natshvardii prybuli broneavtomobili Spartan. (2014) «New Voice». 22.10.2014 URL: <https://nv.ua/ukraine/v-rasporyazhenie-nacgvardii-pribyli-broneavtomobili-spartan-17169.html> [accessed: 16.05.2025]. (ukr.).

Ustyenko O. (2014) Spromozhnosti OPK Ukrainy shchodo vyrobnytstva ta vidnovlennia bronetekhniki. Naukovo-informatsiinyi visnyk Akademii natsionalnoi bezpeky. 2014. № 2. S. 69-78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nivanb_2014_2_11 [accessed: 17.05.2025]. (ukr.).

Kharkivska ipolohiia: rakhuiemo skilky u nas bulo BTR-4. (2023). Drukarnia. 07.12.2023 URL: <https://drukarnia.com.ua/articles/kharkivska-ipologiia-rakhuyemo-btr-4-vjFQ1> [accessed: 7.07.2025]. (ukr.).

Kharuk A. (2022) BTR-3. Velyka ukrainska entsyklopediia. 18.05.2022. URL: <https://vue.gov.ua/BTR-3> [accessed: 9.05.2025]. (ukr.).

Kharuk A. (2023a) «Varta». Velyka ukrainska entsyklopediia. 30.01.2023 URL: <https://vue.gov.ua/«Varta»> [accessed: 7.07.2025]. (ukr.).

Kharuk A. (2023b) Kozak (broneavtomobil). Velyka ukrainska entsyklopediia. 18.07.2023. URL: [https://vue.gov.ua/Kozak_\(broneavtomobil\)](https://vue.gov.ua/Kozak_(broneavtomobil)) [accessed: 9.05.2025]. (ukr.).

Kharuk A. (2023c) Pantsyry «Kozaky». Militarnyi. 07.07.2023. URL: <https://militarnyi.com/uk/blogs/pantsyry-kozaky/> [accessed: 27.07.2025]. (ukr.).

Shapoval V., Radzyvilov H., Osmanova R. & Serdiuk P. (2021) Rol i mistse suchasnykh broneavtomobiliv v ukrainskykh viiskovykh formuvanniakh. Visnyk Viiskovoho instytutu telekomunikatsii ta informatyzatsii imeni Heroiv Krut: zbirnyk naukovykh prats. Vyp. 2 (2). Kyiv: VITI, 2021. S. 108–113. (ukr.).

Kharkivska ipolohiia: rakhuiemo skilky u nas bulo BTR-4 (2015) Drukarnia. Proekt «Armiia mynuloho». 18.09.2015. URL: <https://drukarnia.com.ua/articles/kharkivska-ipolohiya-rakhuyemo-btr-4-vjFQ1> [accessed: 09.07.2025]. (ukr.).

Yak stvoriuvavsia «Kozak-2M1»: usi podrobytsi vid rozrobnykiv boiovoi mashyny. (2020) Defense Express. 24.07.2020. URL: https://defence-ua.com/weapon_and_tech/jak_narodzhujsja_bojovi_mashini-1213.html [accessed: 30.06.2025]. (ukr.).

Charuk A., Kikawski A. & Kwasek T. (2023) T-64. Czołg z Ukrainy. NTW Numer Specjalny 16. Wojna rosyjsko-ukraińska. S. 4-15. (pol.).

The Military Balance. (2022) London : The International Institute for Strategic Studies, 2022. 504 p. (eng.).

Żyrochow M. (2023) Ukraińskie czołgi T-64 w boju. NTW Numer Specjalny 17. Wojna rosyjsko-ukraińska. S. 58-67. (pol.).

Pavlik M.

EVOLUTION OF THE ARMORED VEHICLE FLEET OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE DURING THE REPULSION OF RUSSIAN AGGRESSION (2014 – 2021)

This article explores the state and development of armored equipment in the National Guard of Ukraine during the Anti-Terrorist Operation (ATO) and the Joint Forces Operation (JFO), which marked the initial phase of military resistance to Russian aggression in eastern Ukraine. It highlights the fact that at the outset of active hostilities, National Guard units –alongside other components of the security and defense sector—faced a critical shortage of armored vehicles necessary for effective combat operations. In response, new units were established within operational detachments, including tank, anti-tank, artillery, and air defense formations. The study also examines the accelerated procurement of domestically-produced armored vehicles from manufacturers such as KrAZ. Additionally, the article addresses the global trend of deploying MRAP-class vehicles (Mine-Resistant Ambush Protected) and evaluates the challenges faced by Ukraine's defense industry in adapting to modern warfare requirements.

Keywords: National Guard of Ukraine, russian-Ukrainian war, specialized armored vehicles, armored vehicles of the National Guard of Ukraine, Anti-Terrorist Operation, Joint Forces Operation.